

Интензивен устен курс по български език за ученици мигранти

Анна Георгиева

Abstract: *Intensive Course in Oral Bulgarian Language for Migrant's Children:* The paper offers the topics for oral learning Bulgarian language of migrant's children in Bulgaria.

Key words: *migrant's children, Bulgarian language, acquisition second language*

ВЪВЕДЕНИЕ

За ефективното и бързо формиране на комуникативна компетентност на български език у учениците мигранти е необходим различен подход от този в одобрените от МОМН учебни книжки «Уча български лесно и забавно» [1]. Въз основа на задълбочено научно проучване на методически системи за родно и чуждоезиково обучение на възрастни [4] и деца, предлагам авторска система от теми за провеждане на интензивен устен курс по български език за ученици мигранти. Изискваният обем на публикацията не позволява в дълбочина да се представи идейният замисъл и методически да се обоснове авторската идея, затова тук се посочват само темите за всяко ниво.

Предлагането на конкретни дейности и подробно представяне на учебно съдържание ще бъдат обект на следваща научна разработка, оформена във вид на алтернативен учебник за обучение по български език като втори език за ученици мигранти, обучаващи се в 1.–4. клас в България.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Предложеният интензивен устен курс по български език е предназначен за ученици мигранти, които отскоро пребивават в страната ни и езикът им е съвършено непознат, а подлежат на задължително обучение, осъществявано само на български език.

Едно от основните затруднения при преподаването и овладяването на български език като втори език е невъзможността те да се градят върху познания на учениците мигранти за граматиката на родния им език и да се използват речевите дейности в писмена форма. Затова в началото приоритетно се работи върху овладяване на умения за устна комуникация, а след това се надграждат уменията за четене и писане на български език.

Тематичните единици и учебното съдържание в тях са съобразени с изисквания минимум за езикова компетентност по чужд език за покриване на нива А1, А2, В1, заложи в Европейската езикова рамка - вариант за деца (European Language Portfolio – Junior version) [2].

Учебното съдържание е в три модула, в които се овладяват базисен минимум от българска лексика и синтактични конструкции. Всеки модул (А1, А2, В1) е структуриран в 10 тематични единици, като за работа по всяка от тях се предвиждат по 5 учебни часа. Но преподаването им може да бъде ускорено съобразно: ниво на предварителни знания по български език; възраст на постъпване в българско училище; необходимост от по-бързо навлизане и успешно осъществяване от детето мигрант на комуникативно взаимодействие на български език.

Интензивният устен курс по български език е добре да се провежда месец преди началото на учебната година, като чрез прилагане на игрови дейности и потапяне в българоезична среда учениците мигранти свикват с мелодиката на езика, овладяват базисен минимум от лексика и езикова практика. Това подпомага разбирането и интегрирането им в класа без нивото на езикова компетентност по български език да позволява пълноценността на тези процеси.

За постигане на ниво **A1** е необходимо да са изградени езикови умения за разбиране и използване на познати от всекидневието изрази и думи с битов характер.

В интензивния устен курс по български език лексиката и синтактичните конструкции се подават за запомняне в готови образци, в които може да се моделира речта и изразяваният смисъл чрез заместване с друга дума, например:

м. р.	ж. р.	ср. р.
Моят... (баща/брат/дядо) се казва... (име).	Моята... се казва... (име) (майка/баба/кака/сестра, любима кукла)	Моето...е..... (име, качество) (братче/куче/любимо занимание)
Той е от..... (държава).	Тя е..... (добра/умна/по-голяма/ученичка и т.н.)	
Той е (професия/качество).		
Ние сме... (от държава/семейство/чужденци и т.н.)		

Многократната употреба на една и съща синтактична конструкция в речевото общуване съдейства за бързото ѝ автоматизиране и дава възможност на децата в кратки срокове да се ориентират в структурата на българските изречения, като вниманието им вече се съсредоточава върху изговора, значението (семантиката) и мястото на новата дума в познатата структура [3].

На равнище **A1** е необходимо учениците мигранти да могат да се представят като предават съобщението в свързан монологичен текст, за да удовлетворят любопитството на своите съученици, въпреки че мигрантите на този етап невинаги ще могат да разбират какво ги питат. Затова в ниво **A1** включвам следните тематични учебни единици и учебно съдържание, което предполага овладяване на базисен минимум от лексика и изречения на български език (вж табл. 1).

Таблица 1. Темы за овладяване на български език на ниво A1

№	Тема	Граматика
1.	Здравей! Как се казваш?	Поздрави. Сегашно време на спом. глагол „съм“. Форми на личните местоимения за именителен падеж. Форми за 1 л. ед. ч., сегашно време на някои по-често използвани глаголи – <i>обичам, искам, имам, мога</i> .
2.	Моето семейство	Сегашно време на глаголите „ <i>имам</i> “, „ <i>нямам</i> “. Числителни бройни имена до 10. Въпроси с „ <i>ли</i> “ (да/не въпроси). <i>Имам ли... (братя/сестри)? (Да, имам. Не, нямам.)</i>
3.	Какво е това? Какъв си? Какви сте?	Показателни местоимения за близки и далечни предмети. Названия на предмети от класната стая, обкръжението на децата. Съществителни имена за национална принадлежност.
4.	Къде живееш?	Род на съществителните имена. Прилагателни имена в ед. и мн. ч. Числителни бройни и редни имена (от 1 до 10). Предлози – <i>в, на, до</i>
5.	Колко е часът?	Конструкции „ <i>искам да, трябва да, мога да</i> “. Числителни бройни (за 1. клас от 11 до 20, за следващите класове до числата, изучавани по математика в този клас).
6.	Какво правя всеки ден?	Глаголи, които назовават всекидневно извършвани дейности - <i>Събуждам се/ставам от сън. Обличам се/събличам се. Мия си... Съществителни имена в ед. и мн. ч., наименования на различни дрехи, носени през 4-те сезона.</i>
7.	При лекаря Части на човешкото тяло	Ед и мн. ч. на названията на части от човешкото тяло. Възвратни глаголи за изразяване на дискомфорт – <i>боли ме (зъб, глава, коляното), горещо/студено ми е, ударих се, паднах</i>
8.	Обичам да правя	Повелително наклонение на глаголи. Наименования на видове дейности като хоби (<i>Обичам/не обичам</i>).
9.	Храни	Безлична употреба на <i>може</i> . Форми за 1 л., ед. ч., сегашно, минало и бъдеще време на глаголите „ <i>ям, пия</i> “. Прилагателни имена за цвят.
10.	В магазина (на лавката)	Прилагателни имена за цвят, размер. Степенуване на прилагателни имена. Названия на вид опаковка. Речеви етикет за вежливо общуване - <i>Заповядай! Благодаря! Моля! Ако обичате..., Има ли...? Може ли...?</i>

Към основната лексика на български език, още в самото начало, се включват форми на глаголи в повелително наклонение, защото такива често присъстват в условията на учебните задачи и в инструкциите на учителите, за да провокират определена активност у обучаемите – *отвори учебника, кажи, отговори, напиши, прочети* и т.н. Това се прави на практическа основа, а в учебното съдържание по български език за 3. клас теоретично се изучава повелителната форма на глаголите в подбудителните изречения.

В допълнителното обучение по български език на ученици мигранти се отчита поетапността в изграждането на умения за общуване на втори език (свързване на слуховото възприятие с конкретен предмет, имитационен етап, първи опити за самостоятелни словесни реакции, формиране на умения за самостоятелно съставяне на пълни изречения).

Овлажданата в теми 4 и 5 лексика позволява на детето мигрант да може да обясни къде живее, ако се загуби и да добие представа за времето и последователността на занятията по български език (в колко часа какво ще имат или кога да дойде – сутрин, следобяд).

Много съществено е децата мигранти да могат да изразяват и съобщават за потребности, желания, здравословен дискомфорт, въпреки че все още не владеят в достатъчна степен български език. Затова в тема 7 лексиката за частите на човешкото тяло е обвързана с посещение на лекарски кабинет и подаване на типови фрази, чрез които се изразява наличие на болка в определена област.

В края на ниво A1 се предвижда да се усвоят основни фрази от етикетното вежливо общуване, като се дава възможност учениците да отговорят с усвоена типова фраза на въпроси, които не съдържат отговора – първоначално без изменение, а след това с комбиниране на фрази. Постепенно учениците имитативно започват да формулират въпроси по подобие на предложената от учителя фраза.

Граматическите категории, които е необходимо да се подадат още в началния етап на обучението по български език са род и число на съществителните и прилагателни имена, личните местоимения, формите на спомагателния глагол „съм“, въпросителни и показателни местоимения, някои притежателни местоимения, формите за 1 л. ед. ч. сегашно време на част от по-често използваните глаголи (искам, мога, обичам, имам).

Най-добре е лексиката да се представя чрез цели фрази, в синтактични конструкции, защото се запомня и осъзнава по-ясно, дори по посока лексикална и граматическа съчетаемост на думите във фразата.

За постигане на езикова компетентност на ниво **A2** е необходимо учениците мигранти да са овладели умения за всекидневно общуване в различни комуникативни ситуации. Продължава приоритетно да се работи върху формиране на уменията на децата мигранти за успешно осъществяване на устна комуникация и за съставяне на собствен монологичен текст на определена тема – домашен любимец, ориентиране в пространството и дейностите в училище.

Смятам, че в 1. клас допълнителното обучение по български език за децата мигранти в модул A2 може се провежда след учебните занятия през месец септември. При по-големите ученици (от 2., 3., или 4. клас) може съдържанието от модул A1 и A2 да бъде по-интензивно преподавано и отново да се проведе в рамките на един месец преди началото на учебната година, за да се обезпечи овладяване на минимум от езикови знания и речеви умения на български език, които ще позволят на ученика мигрант да разбира и да се включва в учебните дейности заедно с носителите на български език. При можещи да четат ученици мигранти всички изучавани фрази могат да бъдат представени и в писмен вид, за да се стимулира прилагането на четене, писане, слушане с разбиране и привикване с правописните особености в българския език.

Таблица 2. Теми за овладяване на български език на ниво А2

№	Тема	Граматика
1.	Какво вече знам?	Преговор на изученото в ниво А1.
2.	Пазарувам	Глаголи – <i>дайте ми, искам да купя, търся, има ли</i> . Ориентиране в цени – левове, стотинки.
3.	Време и сезони	Календар, сезони, дни от седмицата; антонимни двойки прилагателни имена
4.	Хайде на екскурзия!	Глаголи за движение с предлози и наречия - <i>покрай, през, с, от. Как да отида/стигна до...?</i> Бъдеще и минало време на спом. глагол „съм“
5.	Ваканция	Бъд. и мин. време на глаголи. Същ. имена - средства за транспорт и действията им – <i>акустира, излита, каца, пристига..</i>
6.	Моят домашен любимец	Описание, наименования на видове животни домашни любимци (същ. имена в м.р., ср.р, ж. р, мн. Ч.)
7.	Подаръци	Притежателни местоимения - <i>мое, твое, наше, ваше, тяхно</i>
8.	Питам	Образуване на въпросителни изречения с въпросителни думи и частици <i>Как се казва това.... на български език? Какво значи....?Как се пише? Как се чете/изговаря на български? ли, дали; кой, къде, кога, защо</i>
9.	Моето училище	Наименование на учебните предмети, използвани в тях учебни пособия и действия.
10.	Обичам да...	Обобщение на изученото в това ниво.

Предложените за ниво А2 теми предполагат повторение на лексиката, но в нов контекст и синтактични конструкции, овладяване на способности за преодоляване на възникнали комуникативни затруднения в по-широк кръг от дейности, изразяване на мнение по предпочитани теми – хоби, ваканция, домашен любимец. Съдържанието на теми 8 и 9 подпомага мигрантите за справяне и правилно разбиране на всекидневните задачи в обучението по отделните учебни предмети.

За постигане на езикова компетентност на ниво **В1** е необходимо да са овладени умения за свободна комуникация по познати теми от личен характер, описание и коментар на факти, събития, намерения (вж. табл. 3).

Таблица 3. Теми за овладяване на български език на ниво В1

№	Тема	Граматика
1.	Какво вече знам на български език?	Преговор на изученото в темите от ниво А1 и А2.
2.	Моята любима книга/игра/филм	Сложни изречения с обстоятелствено пояснение за причина.
3.	Моето свободно време и любими занимания	Употреба на овладяната до момента лексика и съставяне на изречения/текст.
4.	Какъв искам да бъда/стана?	Същ. и прил. имена – професии, качества Употреба на сегашно и бъдеще време в ДА-конструкции.
5.	Какво обичам да правя (чета/ гледам/ слушам)?	Анотирано представяне на текст от вестник, книга, радиопредаване, компютърна игра.
6.	Умея да говоря и пиша правилно на български език	Допълнителна работа върху изучавания в съответния клас учебен материал, при който учениците мигранти допускат грешки.
7.	Разказвам/чета приказка	Трансформиране на пряка в непряка реч
8.	Ако бях голям, щях да..	Условни изречения <i>Ако..., то/тогава.....ще....</i>
9.	Празници и традиции в България	1 март, 24 май, Коледа, Великден, рожден ден
10.	Викторина	Въпроси по изучените теми и знания за България

Целта на работата в този модул е да се усъвършенстват уменията за създаване на собствен устен (и писмен) монологичен текст, да се отстраняват

допусканите грешки – правописни, стилистични, при употреба на форми на глаголи за лице, число и време. Усвояват се знания за употребата на сложни изречения, съчетаващи различни глаголни времена и тип подчинено изречение. В последните две теми се дава пълна свобода учениците мигранти да демонстрират знанията си, придобити при работа в курса по език, в училище или в свободното време. На това ниво на владение на български език учениците мигранти могат да разбират кратък непознат текст по интересуваша ги тема. Очаква се, че мигрантите вече успешно ще могат да общуват и да се интегрират в класа, да разбират и изпълняват учебни дейности в обучението по различни учебни предмети. Голяма част от преподаваната в училище нова терминология и научни факти мигрантите усвояват едновременно с носителите на български език, затова в допълнителното обучение по български език е необходимо да бъде доизяснявано и уточнявано правилното разбиране на урочните статии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Част от предимствата на предложения интензивен устен курс по български език за ученици мигранти са: оптималното съчетаване като последователност и тематична обединеност на предлаганата лексика, поэтапност при формиране на умения за изразяване на български език. Последователно и взаимосвързано се овладяват базисен минимум от лексика, готови синтактични конструкции и правила за граматическа съчетаемост на думите във фразата, което позволява мигрантът да може да състави свое кратко изказване, с което да представи себе си и семейството си. Във втория модул активния речник на мигрантите се надгражда с лексика и умения за изразяване на лични предпочитания, самостоятелно съставяне на монологичен текст на произволна тема. Третият модул предполага достигане на минимум от езикова компетентност по български език, която да позволява на ученика мигрант да разбира носители на езика и успешно да се интегрира в класа в процеса на училищно обучение по всички учебни предмети. Потопяването в българоезичната среда, прилагането на редица компенсаторни стратегии подпомагат процеса на спонтанно научаване на български език от учениците мигранти.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Грозданова, Л., Н. Паунова. Уча български език лесно и забавно (учебен комплект в пет части за изучаване на български език в начална степен на обучение). Пловдив, Летера, 2010

[2] European Language Portfolio – Junior version, 2006 <http://www.primarylanguages.org.uk/resources/assessment_and_recording/european_language_portfolio.aspx> (cited 22.07.2012)

[3] Здравкова, С., Т. Владимирова, Р. Радев, И. Попов, П. Александров, М. Попова, В. Михайлова, Е. Манчева, Хр. Кючуков. Методически насоки за работа в подготвителен клас (за пробно използване) I част. С., 1990, 280с.

[4] Хаджиева, Е., Н. Гарибова, Г. Дачева, Й. Тишева. АБВГ... Общ курс по български език за чужденци. С., УИ „Св. Кл. Охридски“, 2011

За контакти:

Гл. ас. д-р Анна Георгиева, Катедра „Начална училищна педагогика“, ФНПП, СУ „Св. Кл. Охридски“, тел. 02/9706-277, e-mail: georgieva76@abv.bg

Докладът е рецензиран.